Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 2 (2024) · “Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaning dolzarb muammolari, yechimlari va istiqbollari” mavzusidagi ilmiy-amaliy...

Iqtisodiy o'sish omillari va turlari iqtisodiy o'sish processining asosiy komponentlarini ifodalaydi. Iqtisodiy o'sish omillari, iqtisodiy va moliyaviy siyosat, bozor talab va taklif dengizlari, investitsiyalar, xarid-kategoriyalar savdo mablag'i, demografik o'zgarishlar va boshqa faktorlar orqali yuzaga keladi.

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiy o‘sish barcha davlatlarning asosiy maqsadi hisoblanadi. Shuning uchun, iqtisodiy o‘sishni amalga oshirish uchun jamiyatdagi barcha: ta’lim, sog’liqni saqlash, sport, iqtisodiyot, xalqaro aloqalar, soliq tizimi va shunga o‘xshash soha va tarmoqlarni bir butunlikda isloh qilish zarur bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati:

1. Xo‘jayev R.S., Mahmudov B., Xo‘jayev H.S., Ergashev E.I., Egamberdiyev R.I. “Mikro va makroiqtisodiyot”. T.: ILM ZIYO, 2016.
2. Bakiyeva I.A., Xo‘jayev H.S., Muxitdinova M.S., Fayziev SH.SH. “Mikroiqtisodiyot” o‘quv qo‘llanma. T: “O‘FMJN”, 2018.
3. Erkin Egamberdiyev “Mikroiqtisodiyot”. Darslik T.: ILM ZIYO, 2015.
4. N.Gregory Mankiw. Principles of Mikroeconomics. 2018.
5. Mankiw N.Gregori. Macroeconomics. Harvard University. NY.: Worth Publuthers, 2018.
6. Agapova T.A. Seregina S.F. Makroiqtisodiyot: Darslik. M.: Biznes va xizmat, 2001 yil.
7. Vechkanov G.S. Vechkanova G.R. Makroiqtisodiyot: Savdo siyosati. inflyatsiya va ishsizlik. Ijtimoiy siyosat. Sankt-Peterburg: ZAO Piter, 2005 yil.
8. Geiger A. Linvud T. Makroiqtisodiy nazariya va o‘tish iqtisodiyoti. Per. ingliz tilidan. M.: INFRA-M.
9. Galperin V.M. Grebennikov P.I. Leusski A.I. Tarasevich L.S. Makroiqtisodiyot: Darslik. SPb.: SPbGUEF

NAFLIK VA CHEKLI NAFLIK, CHEKLI NAFLIKNI KAMAYISH QONUNI

Qurbonov Jasurbek Pozilovich
“Mutaxassislik fanlari” kafedrasi mudiri, i.f.f.d.
Farhodov Dilshodjon Sherzodo‘g‘li
Toshkent moliya instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda foydalilik, marjinal foydalilik va kamayuvchi marjinal foydalilik qonuni nimaligi haqida, odamlar har qanday tanlashlarini va o‘z resurslarini taqsimlashini tushunishga yordam berishi borasida so’z yuritilgan.

Abstract: This thesis discusses what utility, marginal utility, and the law of diminishing marginal utility are and how they help us understand the choices people make and how they allocate their resources.

Published: 28.03.2024

Cite this article: Qurbonov Jasurbek Pozilovich, Farhodov Dilshodjon Sherzodo‘g‘li (2024). Naflik va chekli naflik, chekli naflikni kamayish qonuni. Emro Science and Education, 1(2). https://journal.emro.uz/public/maqola/191

© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

Аннотация: В этой диссертации обсуждается, что такое полезность, предельная полезность и закон убывающей предельной полезности, и как они помогают нам понять выбор, который делают люди, и то, как они распределяют свои ресурсы.

Kalit so’zlar: Naflilik, marjinal, chekli naflik ,foydalilik.

Iqtisodiyot sohasida foydalilik nazariyasi inson xatti-harakati va qaror qabul qilish jarayonlarini tushunishda asosiy rol o'ynaydi. Ushbu nazariyaning zamirida odamlarning tovarlar va xizmatlarni iste'mol qilishdan qoniqish yoki qiymatni ifodalovchi foydalilik tushunchasi yotadi. Biroq, foydalilikni o'lchash va tahlil qilish oddiy sub'ektiv hukmlardan tashqariga chiqadi. Cheklangan foydalilik tushunchasi har bir qo‘shimcha iste’mol birligidan kelib chiqadigan foydalilikdagi qo‘shimcha o‘zgarishlarni tushunishga chuqurroq kiradi.

Ushbu tezis foydalilik nazariyasining nozik tomonlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, bunda alohida e'tibor cheksiz foydalilik qonuniga qaratilgan. Ushbu qonun shuni ko'rsatadiki, odamlar ma'lum bir tovar yoki xizmatning ko'proq birliklarini iste'mol qilsalar, har bir keyingi birlikdan olinadigan qo'shimcha qoniqish kamayadi. Foydalilik va marjinal foydalilikni o'rganish bir necha sabablarga ko'ra iqtisodiyot sohasida katta ahamiyatga ega. Birinchidan, u iste'molchilarning xulq-atvori va odamlarning o'z resurslarini taqsimlashda qilgan tanlovlari haqida tushuncha beradi. Odamlar turli tovarlarni qanday qadrlashi va ustuvorligini tushunish iqtisodchilarga bozor tendentsiyalarini bashorat qilish va resurslarni samarali taqsimlash strategiyalarini boshqarish imkonini beradi.

Ikkinchidan, kamaygan marjinal foydalilik qonuni ishlab chiqarishni optimallashtirish va samaradorlikka ta'sir qiladi. Vaqt o'tishi bilan qo'shimcha ma'lumotlar birliklaridan qoniqish darajasi ham kamayib borishini tan olgan holda, firmalar har bir mahsulot birligidan maksimal ishlab chiqarishni ta'minlash va chiqindilarni minimallashtirish uchun ishlab chiqarish jarayonlarini yaxshiroq sozlashi mumkin.Bundan tashqari, marjinal foydalilikning kamayishi qonuni oddiy iqtisodiy ta'sirlardan tashqarida ham mavjud. U qaror qabul qilish psixologiyasiga oid tushunchalarni taqdim etadi, odamlar ehtiyojlari va sharoitlari o‘zgarganda o‘z xohish-istaklari va xatti-harakatlarini qanday moslashtirishini o‘rganadi.

Foydalilik va marjinal foydalilik haqida chuqurroq tushunchaga ega bo‘lish orqali iqtisodchilar iste’molchilarning xulq-atvori haqida ko‘proq ma’lumotga ega bo`lishlari, siyosatchilarga samarali davlat siyosatini ishlab chiqishda yordam berishlari va korxonalarga qaror qabul qilish jarayonlarini yaxshilash uchun qimmatli tushunchalar berishlari mumkin.

Naflilik deganda shaxslar tovarlar yoki xizmatlarni iste’mol qilishdan oladigan qoniqish yoki foydalilikni bildiradi. Bu sub’ektiv tushunchadir, chunki foydalilik darajasi har bir kishi uchun farq qilishi mumkin. Foydalilikni to’g’ridan-to’g’ri o’lchash ko’pincha qiyin, biroq iqtisodchilar ushbu kontseptsiyadan iste’molchilarning xatti-harakatlari va qaror qabul qilishlarini tushunish uchun

foydalanadilar. Bozordagi iste’molchilarning xatti-xarakatiga qarab naflilikni ikki xil tahlil qilish mumkin. Bu o‘z navbatida **ikki xil yondashuv**ni kelib chiqishiga ham sabab bo‘lgan. Birinchisi, naflilikni son jihatdan o‘lchab tahlil qilish, ikkinchisi, naflilikni son jihatdan o‘lchab emas, balki tabaqalashtirish orqali, ya’ni yuqori va quyi naflilik, eng yaxshi va eng yomon naflilik va x.k. Ma’lumki, iste’molchi bozorga chiqar ekan, u bir qancha turdagi tovar va xizmatlarga duch keladi.

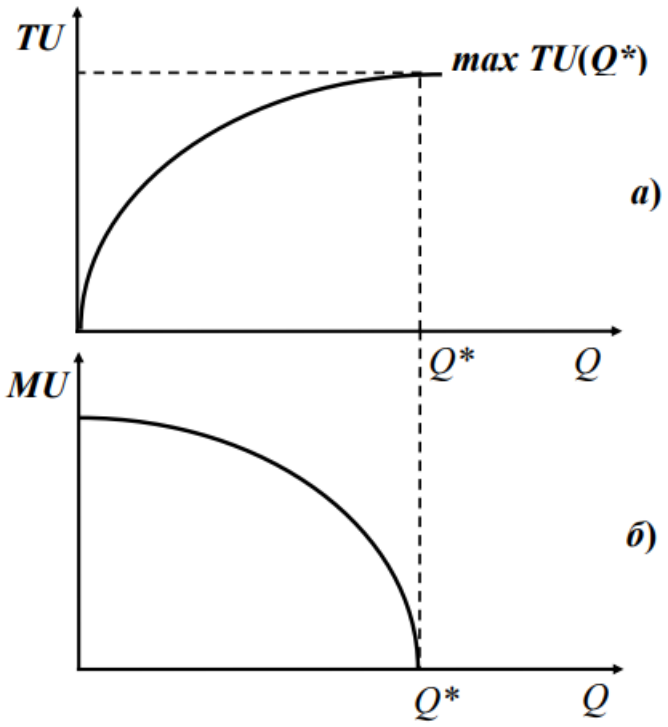
Cheklangan foydalilik tushunchasi va kamayuvchi chegaraviy foydalilik qonunini tushunish nazariy va amaliy sohalar uchun muhim ahamiyatga ega. Nazariy nuqtai nazardan, u an'anaviy taxminlarga qarshi chiqadi va iqtisodchilarni foydalilik nazariyasining cheklovlarini ko'rib chiqishga undaydi. Amaliy darajada, bu tushunchalar iste'molchi talabi, bozor xatti-harakati va narx strategiyasi haqida qimmatli tushunchalarni beradi. Foyda cheklanganligini tan olgan holda, korxonalar mahsulotni ishlab chiqish va marketing harakatlariga oid ko‘proq ma’lumotga ega qarorlar qabul qilishlari mumkin.

Marjinal foydalilik, aksincha, tovar yoki xizmatning bitta qo’shimcha birligini iste’mol qilish natijasida olingan qo’shimcha qoniqish yoki foydalilikni anglatadi. U iste’molning o’zgarishi natijasida foydaning o’zgarishiga qaratilgan. Marjinal foydalilik odamlarning qancha tovar yoki xizmatni iste’mol qilish to’g’risida qanday qaror qabul qilishini tushuntirishga yordam beradi.

Marjinal foydalilikning kamayishi qonuni shuni ko’rsatadiki, inson tovar yoki xizmatning tobora ko’proq birliklarini iste’mol qilgan sari, har bir qo’shimcha birlikdan olinadigan qo’shimcha qoniqish yoki foydalilik kamayadi. Oddiyroq qilib aytganda, biror narsani qanchalik ko’p iste’mol qilsangiz, har bir qo’shimcha birlikdan shunchalik qo’shimcha mamnuniyat olasiz. Bu hodisa marjinal daromadning pasayishi va to‘yinganlik kabi omillar tufayli yuzaga keladi.

Masalan, bir bo’lak pitsa yeyayotganingizni tasavvur qiling. Birinchi bo’lak sizga yuqori darajada qoniqish olib kelishi mumkin. Ovqatlanishni davom ettirsangiz, har bir qo’shimcha bo’lakning marjinal foydasi kamayadi. Oxir-oqibat, siz o’zingizni to’la his qila boshlay oladigan darajaga erishasiz va boshqa bo’lak iste’mol qilishning foydasi kamroq yoki hatto salbiy bo’ladi.

Marjinal foydalilikning kamayishi qonunini tushunish talab, narx va iste’molchi xatti-harakatlari kabi turli iqtisodiy tushunchalar uchun muhimdir. Bu nima uchun odamlar tovar yoki xizmatning birinchi birliklari uchun ko‘proq pul to‘lashga tayyor, lekin ko‘proq iste’mol qilgani uchun kamroq to‘lashga tayyorligini tushuntirishga yordam beradi.

1-rasm. Umumiy naflilik va chekli naflilikning o’zgarishi

1-rasmdan ko’rinib turibdiki, iste’mol qilinadigan ne’mat miqdorining (Q) oshib borishi bilan umumiy naflilik (TU) ham oshib boradi (a-rasm). Bunda chekli naflilik (MU) kamayib boradi (b-rasm). Umumiy naflilik Q* nuqtada maksimal darajaga erishganda, chekli naflilik (MU) nolga teng bo’ladi.

Odatda, biror ne’matni iste’mol qilish oshganda (boshqa ne’matlar iste’moli hajmi o’zgarmaganda), umumiy naflilik darajasi oshadi. Demak chekli naflilik musbat MU > 0. Shu bilan birga, biror ne’matdan qo’shimcha bir birlik iste’mol qilganda (boshqa ne’matlar iste’moli hajmi o’zgarmaganda), qo’shimcha iste’mol qilingan birlik oldingisiga nisbatan kamroq naf beradi va uning bu xususiyatiga chekli naflilikning kamayish qonuni deyiladi. Matematik tilda bu naflilik funksiyasining ikkinchi tartibli hosilasi noldan kichik degani:

$$(MU)' = \frac{\partial^2 U}{\partial X^2} < 0$$

Talabni aniqlashning asosida chekli nafligining kamayish qonuni yotadi. Shu sababli ishlab chiqaruvchilar mahsulot sotish hajmini ko’paytirishlari uchun qo’shimcha sotiladigan mahsulotlar narxiga chegirma berishlari kerak bo’ladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, chekli foydalilik va chekli foydalilikning kamayishi qonuni orqali foydalilik va uning cheklovlarini o'rganish iste'molchi xatti-harakatlari va qaror qabul qilish jarayonlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ushbu tezis foydalilikka ta'sir etuvchi omillarni, cheklangan foydalilikning oqibatlarini va odamlar va bozorlar uchun oqibatlarini yoritish uchun empirik dalillar va amaliy tadqiqotlarni ko'rib chiqish, tegishli tushunchalarni tanqidiy tahlil qilishga

qaratilgan. Foydalilik haqidagi tushunchamizni rivojlantirish orqali ushbu tadqiqot siyosatchilar, iqtisodchilar va doimiy o‘zgaruvchan bozor manzarasida o‘z strategiyalarini optimallashtirishga intilayotgan korxonalar uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘ladi.

Tayanch iboralar:

Naflilik – jamiyat yoki biror bir shaxsni ehtiyojlarini qondira olish qobiliyatidir.

Yalpi naflilik(Total utility) – ma’lum bir vaqtda, ma’lum bir tovar yoki xizmatni iste’mol qilish natijasida olinadigan yalpi qondirish.

Naflilik funksiyasi – iste’molchining individual istagini aniqlab beruvchi iste’mol xajmi va yalpi naflilik o‘rtasidagi son jihatdan bog‘liqlikni ko‘rsatadi.

So‘nggi qo‘shilgan naflilik – muayyan ne’matning navbatdagi birligini iste’mol qilishdan olingan qo‘shimcha naflilikdir.

Chekli naflilik(Mariginal utility) – bir birlik qo‘shimcha iste’mol natijasida olinadigan qo‘shimcha naflilikdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Pindayk Robert. Mikroiqtisod: Inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan/ Pindayk Robert, Rubinfeld Daniel. – T.; 2002.
2. E.Egamberdiev. Mikroiqtisodiyot. O’quv qo’llanma. T.: 2005 y.
3. Vikipediya.uz
4. www. http://el.tfi.uz/pdf/mddj22.uzk.pdf - Toshkent moliya instituti elektron kutubxonasi.

TABIIY ISHSIZLIK NAZARYASI

Qurbonov Jasurbek Pozilovich
i.f.f.d., dotsent,
Mahmudov Paxlavon Farxodbek o’g’li
TDIU, Andijon fakulteti, “Bank ishi va auditi” ta’lim yo‘nalishi 71/22 guruhi talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda tabiy ishsizlik nima ,tabiiy ishsizlik iqtisodiyotga qanday ta’sir qilishi mumkin. Tabiiy ishsizlikni salbiy va ijobiy tomonlari, ishsizlikning darajalari haqida va uning qanday ahamyat kasb etishi borasida so’z yuritilgan.

Аннотация: В диссертации рассматривается, что такое естественная безработица и как естественная безработица может повлиять на экономику. Обсуждаются отрицательные и положительные стороны естественной безработицы, уровень безработицы и ее значение.

Abstract: In this thesis, what is natural unemployment, how can natural unemployment affect the economy. The negative and positive aspects of natural unemployment, the levels of unemployment and its importance have been discussed.